

Pregledni članak
UDK 050Politička misao "1964/1987"
327(045)Politička misao "1964/1987"
Primljeno: 1. siječnja 2014.

Razvoj discipline međunarodnih odnosa u časopisu *Politička misao* od 1964. do 1987.

ĐANA LUŠA

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

U radu se analizom članaka objavljenih u znanstvenom časopisu *Politička misao* u periodu od 1964. do 1987. godine nastoji ponuditi detaljno shvaćanje povijesti discipline međunarodnih odnosa kombiniranjem konceptualnog i kontekstualnog pristupa, pozicionirati radove u okviru triju velikih teorijskih debata te ih tematski kategorizirati i smjestiti u tadašnje akademsko okruženje. Analizirani članci temelji su oblikovanja discipline međunarodnih odnosa, stoga njena povijest nudi uvid u način na koji je u SFRJ općenito, a partikularno u Hrvatskoj, pokušala kreirati svoj identitet. Analiza je rezultirala ključnim spoznajama vezanima uz kontekst, teorijske okvire, diskurs i koncept razvoja međunarodnih odnosa u Hrvatskoj.

Ključne riječi: međunarodni odnosi, povijest, diskurzivni identitet, Hladni rat, nesvrstanost, SFRJ

Uvodna razmatranja o povijesti discipline

Međunarodni odnosi kao disciplina političkih znanosti profilirali su se osnivanjem prve katedre na Sveučilištu Wales u Aberystwythu 1919. godine. U inicijalnom periodu intelektualno su usmjereni na proučavanje povijesti, međunarodnog prava i političkih reformi te ih karakterizira prije svega eksplicitno oslanjanje na diplomatsko-strateške odnose među državama (Morgenthau, 1965). Sama povijest discipline obilježena je neprekidnim paradigmatiskim sukobima, sintezom brojnih pristupa te metodološkim pluralizmom uvjetovanim diferentnim ontološkim i epistemološkim pozicijama (više u: Ilić, 2013). Naime kronološka analiza razvoja discipline međunarodnih odnosa ističe dominaciju idealizma u međuratnom periodu, zatim realizma nakon Drugog svjetskog rata te u konačnici sintezu neoliberalizma i neorealizma 80-ih godina (Vasquez, 1983; Bull, 1972). Prema drugom povijesnom konceptu disciplina

međunarodnih odnosa razvijala se u nizu velikih debata: idealizma i realizma krajem 30-ih, povijesnih i znanstvenih metoda istraživanja međunarodne stvarnosti (tradicionalizma i bihevizma) 60-ih, državocentričnih i transnacionalnih pristupa 70-ih, između triju natjecateljskih paradigmi (realizma, idealizma i marksizma) 80-ih godina (Holsti, 1985; Viotti i Kauppi, 2012) te u konačnici između neo-neosinteze (Weaver, 1996: 163-164) i niza alternativnih pristupa, poznatih kao reflektivizam, početkom 90-ih godina. Trenutačno se disciplina nalazi pred četvrtom debatom, koja podrazumijeva različite kritike uspostavljenih tradicija putem alternativnih pristupa, koje se ponekad naziva postpozitivizmom (Smith, 2000: 376).

Diferentne verzije povijesti razvoja discipline međunarodnih odnosa projiciraju slabosti. To posebno ističu istraživanja koja impliciraju da su međunarodni odnosi sustavno proučavani prije Prvog svjetskog rata,¹ što nihilira karakter discipline kao idealistički, proizišao iz negativnih ratnih reperkusija i nastojanja za izbjegavanjem budućih konflikata, istovremeno dovodeći u pitanje svojevrstu dogmu o dominaciji idealističke paradigme u međuratnim godinama. Ta mispercepcija dovela je do temeljnog mita koji portretira realizam kao zamjenu za idealizam, što je osnova debate u međunarodnim odnosima do današnjeg dana. Naime realizam i idealizam smatraju se dvama dominantnim diskursima u teoretiziranju međunarodnih odnosa, a svaki je pojedinačno, uzevši u obzir niz aspekata, pristupio analizi discipline. Sljedeća slabost interpretiranja povijesti razvoja discipline očituje se u naglašavanju politike moći, koja se s velikom vjerojatnošću manifestira izbjicanjem rata i prioritiziranjem država kao aktera u međunarodnim odnosima. Naime tradicionalna osnova discipline fokusira se na pitanja razvoja i promjene suverenog državištva u kontekstu sistema društva država. Upravo spomenuti fokus na države i međudržavne odnose objašnjava zašto su rat i mir te politika moći središnji problemi tradicionalne teorije međunarodnih odnosa (Jackson i Sørensen, 2007: 30). Zbog takvog selektivnog interpretiranja povijesti, oni pristupi koji se bave pitanjima i subjektima kojima neki imputiraju epitet sekundarne važnosti poput demokratskog mira, ekonomske međuzavisnosti, transnacionalnih korporacija, interesnih grupa, međunarodnih organizacija, terorizma, kao i ideološke te percepcijske predispozicije pojedinih aktera, spremljeni su u sporedne arhive discipline.

Unatoč diferentnim tumačenjima, povijest međunarodnih odnosa može biti determinirana u smislu serije sukcesivnih faza ili paradigmi, koje su se uvriježile kao

¹ Uvriježeno je vjerovanje kako je Prvi svjetski rat snažno potaknuo razvoj posebne akademske discipline međunarodnih odnosa, koja je u ranom stadiju bila pod utjecajem liberalnih ideja. Naime takav način razmišljanja uživao je snažnu političku potporu SAD-a kao najmoćnije države međunarodnog sistema. Međutim, budući da liberalni idealizam nije bio prikladan intelektualni vodič za međunarodne odnose u 30-ima te da međuzavisnost nije rezultirala mirom, akademska disciplina međunarodnih odnosa započela je govoriti klasičnim realističkim jezikom (više u: Jackson i Sørensen, 2007: 32-34).

svojevrsni postulat discipline. Pokušaji analize različitih aspekata političkog života na međunarodnoj razini podrazumijevaju određene povijesne pravilnosti u ponašanju, kao i uvijek prisutno akcentiranje jedinstvenog, novog i neponovljivog fenomena izučavanja (Holsti, 1974: 5). Stoga se u obzir uzimaju i regularni obrasci ponašanja i posebnosti, a povijesni podaci primarno se rabe s ciljem ilustracije generalizacija do kojih znanstvenici nastoje doći.

Studije međunarodnih odnosa prije Hitlerova napada na poslijeratni poredak većinom su bile legalističke i moralne po tonu, deskriptivne te orijentirane na analizu ugovora i principa međunarodnog prava. Međutim, uskoro se pokazala potreba za sistematičnijim i komparativnijim studijama objekata, procesa i sredstava, kao i onih bazičnih snaga koje su utjecale na vanjskopolitičko ponašanje država. Pojavile su se studije koje su procjenjivale fenomen nacionalizma, utjecaj geografije na vanjsku politiku i moći na sudbinu nacija te koje su stremile stvaranju eksplanatornih teorija o međunarodnim fenomenima, a u nekim slučajevima i prijedloga razvoja generalne znanosti međunarodnih odnosa. Ovisno o fokusu istraživanja, metodologiji i samoj svrsi, diferencirale su se grupe znanstvenika koje su proučavale međunarodne odnose. Tradicionalistima su etiketirani oni koji su nastavljali deskriptivnu analizu međunarodne politike i institucija s ciljem izvještavanja o aktualnim međunarodnim problemima te spekuliranja o ishodima i izvorima određenih alternativnih politika. Drugu grupu, determiniranu hladnoratovskim sučeljavanjem, činili su stratezi koji su nastojali razumjeti logiku zastrašivanja u nuklearnom dobu, analizirati učinak novih oružanih sustava i razviti strategije za minimalizaciju mogućnosti izbijanja nuklearnog rata. Treću skupinu predvodi Morgenthau, koji razvijanjem tzv. grand theory (velike teorije) imputira kako disciplina mora nastojati uspostaviti generalizacije, a ne se samo fokusirati na jedinstvene i izolirane događaje. Nadalje, uz afinitete za organizacijom cijele discipline profiliraju se i znanstvenici koji u fokus plasiraju empirijsku eksploraciju izabranih aspekata međunarodnih odnosa te za koje teorija prvenstveno služi kao izvor hipoteza koje treba testirati. Peta skupina znanstvenika (*peace research*) kombinira osnovna obilježja tradicionalne analize i empirijskih studija te je usmjerena na istraživanje fenomena rata i mira. Spomenute tendencije nalazimo među autorima analiziranih članaka u *Političkoj misli*, od kojih su većinu činili povjesničari, politolozi, geografi i pravnici; dok danas sve više antropolozi, ekonomisti, sociolozi i psiholozi obogaćuju razumijevanje međunarodnih odnosa, donoseći svoje posebne vještine ili otvarajući zanemarene aspekte istraživanja (*ibid.*: 9).

Isto tako, prilikom apstrahiranja i generaliziranja treba voditi računa o tome da su većina zastupljenih autora u određenoj mjeri zatočenici svojih iskustava, predominantnih vrijednosti u tadašnjem jugoslavenskom društvu, mitova, tradicija i stereotipa koji su dominirali njihovim okruženjem, što rezultira određenim deformacijama u smislu objektivnog donošenja povijesti discipline. Naime mnoge popularne

analize međunarodnih odnosa reflektiraju preokupaciju esencijalno nacionalnim problemima, što se vidi prvenstveno u tekstovima o jugoslavenskoj vanjskoj politici te pokretu nesvrstanih. Stoga zaključujemo da bi akademska povijest discipline trebala osigurati opće mape i bibliografske resurse (Gunnell, 2002: 352), dok bi istovremeno trebalo ostaviti mogućnost da zbog postojanja različitih diskursa u međunarodnim odnosima postoje i različite disciplinarne povijesti.

Diskurzivni identitet discipline međunarodnih odnosa u časopisu *Politička misao*

Pregled članaka objavljenih u časopisu *Politička misao* od 1964. do 1987. godine tektonski je dio izučavanja povijesti međunarodnih odnosa kao discipline političke znanosti u SFR Jugoslaviji, s obzirom na to da je prvi fakultet političkih znanosti osnovan u Zagrebu 1962. godine, čime se institucionalno počelo proučavati političku znanost, a međunarodni odnosi etablirani su kao nastavni predmet. Upravo je Zagreb bio “kolijevka tadašnjih međunarodnih znanstvenih istraživanja, izdavačke djelatnosti, stručnih časopisa, razvoja poslijediplomskog studija, iniciranja prvih međunarodnih seminara, te formiranja profesionalnog kadra” (Čehulić, 2000: 173). U spomenutom periodu na Fakultetu su organizirane dvije međunarodne konferencije koje su ostavile znanstveni trag u časopisu *Politička misao*. Povodom dvadeset i pete obljetnice osnutka Organizacije ujedinjenih naroda, od 15. do 17. travnja 1971. godine organizirano je znanstveno savjetovanje “Ujedinjeni narodi u suvremenom svijetu”, koje je okupilo respektabilan broj jugoslavenskih stručnjaka za Ujedinjene narode.² Prva grupa referata odnosila se na razvitak organizacije i njenu ulogu u međunarodnoj zajednici, druga na osnovne probleme implementacije Povelje

² U časopisu *Politička misao* fokus istraživača u fazi treće velike debate u međunarodnim odnosima i nastojanja prevladavanja neoliberalne teorije usmjeren je na Organizaciju ujedinjenih naroda (Babić, 1972), njene pravne norme i političku zbilju u kojoj djeluje. Vida Čok (1972) analizirala je suvremene probleme omladine u radu UN-a, dok su Božović i Iveković 1968. godine istraživali mogućnosti djelovanja UN-a u krizama na Bliskom i Srednjem istoku te u Jugozapadnoj Aziji. Božović je potvrdio generalizaciju kako su, gledano isključivo kroz tekst Povelje, mogućnosti UN-a da nametne rješenja bile neograničene. Primjerice Vijeće sigurnosti posjedovalo je pravo da Izraelu naredi povlačenje te da u slučaju odbijanja primijeni prinudne mjere, obvezujući države da sudjeluju u njihovu provođenju. Međutim realnost je činjenica kako sposobnost akcije UN-a određuje nespremnost nekih velikih sila i ostalih članica da takvo rješenje podrže (Božović, 1968). Davorin Rudolf (1968) donosi kronologiju izraelsko-arapskih sukoba pred Generalnom skupštinom, dok se Petković bavi istraživanjem mehanizama djelovanja Ujedinjenih naroda na prostoru bivše Indokine. Vukadinović (1964) osvrnuo se na petnaestogodišnjicu SEV-a kao organizacije koja je u tom periodu bila “nesumnjivo važan faktor u privrednom napretku socijalističkih zemalja i u sve jačem povezivanju njihovih ekonomija”. Istovremeno bavio se i značenjem Varšavskog ugovora u sistemu istočnoeuropske vanjskopolitičke integracije (1969) te mehanizmom djelovanja GATT-a i međunarodnom ekonomskom suradnjom (1965).

Ujedinjenih naroda i Statuta Međunarodnog suda, treća na doprinos Ujedinjenih naroda razvoju međunarodnog prava, a četvrta je objedinila izlaganja o nekim važnim pitanjima rada organizacije (Šepić, 1972: 129). U studenome 1983. godine u organizaciji Fakulteta političkih znanosti i Politološkog društva Hrvatske održan je međunarodni znanstveni skup "Neutralnost i nesvrstanost: austrijsko-jugoslavenski odnosi", koji je okupio referente iz tadašnje Jugoslavije (Vukadinović, Petković, Caratan, Strpić, Mileta i Vukas), Luksemburga (Csarmann) i Austrije (Neuhold, Kramer), čiji su radovi objavljeni u posebnoj tematskom broju časopisa.

Unatoč početnim nepodudarnostima znanstvenog pristupa proučavanju međunarodnih odnosa te zacrtanih ciljeva i zahtjeva bivše države, disciplina je s godinama postajala sve razgranatija, a količina i kvaliteta stručnih tekstova, organizacija spomenutih međunarodnih skupova te cjelokupno izdavaštvo vezano uz međunarodne odnose omogućili su redovito praćenje i istraživanje pojava iz međunarodnog života. Kao znanstveni razlozi proučavanja međunarodnih odnosa ističu se nemogućnost tadašnjih disciplina da obuhvate složenu međunarodnu stvarnost i potreba za produblivanjem istraživanja međunarodne zbilje te objašnjenjem uzroka i predviđanjem kretanja, trendova i procesa, a ne samo deskripcija onoga što je bilo ili što se trenutačno događa. Proučavanje povijesti međunarodnih odnosa postalo je neizostavno u stvaranju identiteta discipline, njena razumijevanja i kritičkog promišljanja.

Stoga se u radu analizom članaka objavljenih u *Političkoj misli* nastoji: (1) ponuditi detaljno shvaćanje povijesti discipline kombiniranjem konceptualnog (rekonstruiranjem razvoja unutarnjeg diskursa, što se postiže fokusom na rasprave o temama međunarodnih odnosa koje su provodile prijašnje generacije znanstvenika, a koje možemo identificirati s disciplinom i referencama na kontinuiranu tradiciju) i kontekstualnog pristupa (kontekst odgovora na zbivanja u međunarodnoj zajednici); (2) pozicionirati radove u okviru triju velikih teorijskih debata međunarodnih odnosa; (3) tematski kategorizirati radove i smjestiti ih u tadašnje akademsko okruženje.

Pristalice kontekstualnog pristupa smatraju kako je disciplina međunarodnih odnosa nastala kao odgovor na zahtjeve stvarnosti te kako istraživanje ima smisla ako je okrenuto praktičnim potrebama (sistemska razina analize). Problem takvog pokušaja reflektiranja povijesti discipline ponekad je njegova koncentriranost na aktualnosti i *inpute* iz međunarodne zajednice, prije negoli intencija da se u stvarnosti rekonstruira prošlost. Međutim, nastojanje za praćenjem razvoja discipline, postulacijom postojanja povijesne tradicije koja je transmitirana od 1964. godine, legitimizirajući je mehanizam kako bi se validirale suvremene tvrdnje o međunarodnim odnosima (Schmidt, 1998: 32-34). Uzimajući u obzir ograničenja spomenutih pristupa, tekstove u *Političkoj misli* analiziramo fokusiranjem na konvergenciju vanjskog konteksta i unutarnjeg razvoja. Naime upravo je politička klima s kojom se tada suočavala SFR Jugoslavija projicirala odlučujući utjecaj na razvoj disci-

pline; stoga je prioritet dan kontekstualnoj analizi. Iako se konceptualna promjena u disciplinarnoj praksi najbolje detektira pregledom endogenih zbivanja, čime se objašnjava partikularna teorijska i metodološka dimenzija, egzogeni događaji omogućavaju relevantan kontekst za razumijevanje teorijskih diskursa (*ibid.*). Međutim, u obzir treba uzeti i akademsko okruženje, a ne samo svjetska zbivanja. S obzirom na to da je sveučilišni kontekst iz kojeg proizlazi, kao distinktivno područje studija, najneposredniji i najrelevantniji milje za razumijevanje njena povijesnog razvoja, disciplina međunarodnih odnosa može se pratiti analiziranjem radova objavljenih u fakultetskom znanstvenom časopisu *Politička misao*.

U analiziranom periodu nakon dugih i iscrpljujućih paradigmatičkih debata dominantni realistički diskurs manifestirao se u hladnoratovskom rivalitetu Istoka i Zapada, kao i u isticanju anarhije i suverenosti te politike moći kao konstitutivnih principa. Međutim, treba naglasiti kako je 50-ih, 60-ih i 70-ih godina zahvaljujući trgovini, ulaganjima i regionalnoj integraciji stvorena baza za novi pokušaj liberala da formuliraju alternativu realističkom mišljenju (Jackson i Sørensen, 2007: 43) te formuliranje konzistentnih argumenata za miroljubivije i kooperativnije međunarodne odnose. Iako se naziralo uvjerenje kako neoliberalizam postaje dominantan teorijski pristup discipline, Waltzova preformulacija realizma (1979) još je jednom profilirala realističke teze u novom svjetlu, fokusirajući se na strukturu međunarodnih odnosa. Članci objavljeni u *Političkoj misli*, zajedno s multiplicitetom teorijskih i praktičnih pitanja koja iz njihove analize posljedično proizlaze, dali su disciplini različit diskurzivni identitet. Izbijanje Drugog svjetskog rata, neučinkovitost Lige naroda, jačanje nacionalne države te oslanjanje na silu i moć u stvaranju pozicije u međunarodnoj zajednici položili su temelje za dominaciju realističkog diskursa u postratovskom svijetu.³ Međutim, jačanjem odnosa međuzavisnosti 50-ih godina

³ Realistički diskurs očituje se u sljedećim naslovima članaka: Rumunija i evropska bezbednost (Avram, 1975), Uloga armije u društveno-ekonomskom i političkom preobražaju Meksika (Deren-Antoljak, 1979), Pretnja kao sredstvo u međunarodnim odnosima (Dimitrijević, 1976), Mediteran i kriza na Bliskom istoku (Đerđa, 1968), Neka obeležja vojne situacije u Evropi i njihov uticaj na bezbednost evropskih zemalja (Matijašević, 1977), Osnove i prostorne dimenzije austrijske vanjske politike (Neuhold, 1983), Taktičko nuklearno oružje i problem proliferacije (Nobilo, 1978), Oružani sukobi među nesvrstanim zemljama (Petković, 1980), "Realistička" teorija u nauci međunarodnih odnosa (Stojanović, 1967), Pregled strukture svjetskih vojnih troškova u razdoblju 1970-1976 (Strpić, 1978), Izvanblokofske koncepcije obrane i kriza evropskog sistema sigurnosti (Strpić, 1983), Zabrana ili ograničenje upotrebe određenih konvencionalnih oružja (Šuković, 1978), Razoružanje i razvoj (Tomaševski, 1982), Američka vanjska politika i evropska sigurnost (Vukadinović, 1972), Razoružanje – pretpostavke i mogućnosti (Vukadinović, 1978b), Proliferacija nuklearne tehnologije i zemlje u razvoju (Vukadinović, 1981a), Kineski ciljevi i interesi u Africi (Vukadinović, 1981b), Reaganov "Rat zvijezda" (Vukadinović, 1985), Strategije sigurnosti mediteranskih zemalja (Vukadinović, 1986a), Različitost koncepcije evropske neutralnosti (Vukadinović, 1986b), Evropska bezbednost i ideološka borba (Živanov, 1975).

stvorena je baza za obnovljeni liberalni diskurs (neoliberalni pristup) u vidu formiranja alternative realizmu i izbjegavanja ekscesa ranijeg idealizma. Prvi teoretičari integracije proučavali su kako određene funkcionalne aktivnosti koje prelaze granice impliciraju međusobno prosperitetnu i naprednu dugoročnu suradnju. Neoliberali su s druge strane istraživali kako se integracija multiplicira s jednog transakcijskog područja na druga (Keohane i Nye, 1975). Upravo povezane aktivnosti koje su prelazile strogo realistički zacrtane granice nacionalne države rezultirale su miroljubivim, kooperativnim odnosima, koji su činili rat skupim te time manje vjerojatnim. Modificirajući Doyleovu (1983) utjecajnu verziju teorije demokratskog mira, liberalni diskurs u *Političkoj misli* njegovan je preko sljedeće tri komponente: miroljubivo rješavanje sporova, dijeljenje zajedničkih vrijednosti i ekonomska suradnja.⁴ U 1970-ima zemlje tzv. Trećeg svijeta počele su pozivati na promjene u međunarodnom sistemu kako bi poboljšale svoju ekonomsku poziciju u odnosu na razvijene zemlje. U to vrijeme neomarksizam se pojavio kao pokušaj teoretiziranja o ekonomskoj nerazvijenosti tzv. Trećeg svijeta, što je vodilo trećoj velikoj debati u međunarodnim odnosima, vezanoj uz međunarodnu političku ekonomiju, koja je poprimila oblik neomarksističke kritike i odgovora liberalnih i realističkih predstavnika međunarodne političke ekonomije (Jackson i Sørensen, 2007: 50). Time se dalje komplicira disciplina međunarodnih odnosa, dislociranjem fokusa prema ekonomskim i socijalnim pitanjima te uvođenjem socioekonomskih problema zemalja tzv. Trećeg svijeta. U časopisu *Politička misao* spomenutu debatu tematski prate sljedeći članci: Socijaldemokracija i zemlje u razvoju (Staničić, 1981), Konceptije politike privrednih odnosa Istok-Zapad (Dobroczyński, 1978), Klasici marksizma

⁴ Liberalni diskurs prezentan je u sljedećim člancima: Ekonomski aspekti trgovine između SAD i SSSR-a (Adamović, 1981), Organizacija Ujedinjenih naroda – pravna norma i politička zbilja (Babić, 1972), Nove akcije Trilateralne komisije na izgradnji alternativnog modela NMEP-a. Kritički osvrt (Bakić, 1979), Idejne osnove miroljubive aktivne koegzistencije (Blagović, 1974), Neka shvaćanja procesa ekonomske integracije u Zapadnoj Evropi (Ćosić, 1967), Ekonomska suradnja u SEV-u (Čalić, 1967), Ekonomsko-socijalne promjene u suvremenom finskom društvu (Deren-Antoljak, 1984), Regionalizam i univerzalizam u svjetlu nekih opštih interesa (Dimitrijević, 1972), Nova rešenja u svetskoj trgovini (Hubeny, 1964), Arapska liga i Organizacija afričkog jedinstva (Ghali, 1974), Napomene uz evropske teme – društvena i politička kretanja u mediteranskim zemljama Zapadne Evrope (Iveković, 1977), SFR Jugoslavija i savremeni proces regionalnih ekonomskih integracija u Zapadnoj Evropi (Kulišić, 1967), Ekonomski odnosi između država članica Evropske ekonomske zajednice od osnivanja do danas (Mileta, 1974a), Evropsko udruženje slobodne trgovine (Mileta, 1974b), Različite varijante pokušaja stvaranja jedinstvene Evrope (Vukadinović, 1967b), Proces i koncepcije evropskog ujedinjavanja (Vukadinović, 1967a), Kodifikacija načela međunarodnog prava o aktivnoj koegzistenciji (Vukas, 1966), Međunarodna zaštita manjina (Vukas, 1975), Savremeni problemi omladine u radu Ujedinjenih nacija (Čok, 1972), Prilog proučavanju nekih teorija pitanja nesvrstavanja (Petković, 1973), Shvatanja nesvrstanošću u različitim političkim sredinama (Petković, 1976).

i suvremeni marksisti o razoružanju (Bebler, 1980), Novi međunarodni ekonomski poredak: pretpostavke i mogućnosti (Belaj, 1981).

Međunarodni odnosi kao disciplina početkom 60-ih nje govali su uglavnom deskriptivan karakter, bili su amorfni, tj. nisu projicirali jedinstven fokus intelektualnog interesa ni zajedničku metodologiju, što je rezultiralo multipliciranjem različitih pristupa s konačnim ciljem teorijskog i praktičnog razumijevanja fenomena koji je nadišao granice jedne nacije. Primjerice Morgenthau je u to vrijeme prognozirao kako međunarodni odnosi nikada neće biti akademska disciplina u pravom smislu jer im “nedostaje distinktivna intelektualna vrijednost zahvaljujući kojoj bi se mogli razlikovati od ostalih akademskih disciplina” (Morgenthau, 1965: 164). U svjetskoj literaturi tog perioda nije postojala oštra distinkcija između radova koji nastoje razviti opće teorijske uvide i onih koji se bave specifičnim tematskim pitanjima, što je primjetno i u tekstovima objavljenima u *Političkoj misli*. Kod teorijskog pristupa prevladala je tradicija u smislu okrenutosti povijesti, s posebnim naglaskom na teorijskim problemima. S druge strane, sistemske analize nastojale su razviti kvantitativno orijentiranu, rigoroznu analizu apstraktnih sistema. Među temama zastupljenima u *Političkoj misli* razlikuju se sljedeće kategorije (razine analize): svjetska politika, vanjska politika s posebnim naglaskom na politici nesvrstano sti i vanjskopolitičkim koncepcijama SAD-a, vojna politika fokusirana na pitanja razoružavanja,⁵ regionalne politike i europske studije.

Svjetska politika u kontekstu hladnoratovske podijeljenosti

Uzimajući u obzir sve diferentne podjele, teorijske doprinose, razine analize i tematske kategorizacije, analizirali smo tekstove s područja međunarodnih odnosa u časopisu *Politička misao* objavljene u periodu od 1964. do 1987. godine. Kao doprinos tradicionalnom razvoju teorija međunarodnih odnosa, manifestiran kroz si-

⁵ Vukadinović 1978. godine ukazuje na slobodniju analizu u traženju osnovnih obilježja koja impliciraju fazu postojanja stanovitog pozitivnog triptiha: na političkom planu odnosi su se razvijali u oblike detanta, na ekonomskom su poduzeti značajni naponi da se stvore bolji i pravedniji uvjeti djelovanja u obliku realizacije međunarodnog ekonomskog poretka, a na vrlo značajnom vojnom polju nazirali su se organizirani i univerzalni naponi u pravcu razoružavanja. O vojnoj politici s naglaskom na aspektu naoružavanja/razoružavanja pisao je Bebler u tekstovima *Klasici marksizma i suvremeni marksisti o razoružanju* (1980), Drugo specijalno zasjedanje Generalne skupštine OUN o razoružanju (1982), zatim Pavlič u tekstu *Razoružanje – osmo specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN i ostvarenje novog međunarodnog ekonomskog poretka* (1977); Šuković, *Zabrana ili ograničenje upotrebe određenih konvencionalnih oružja* (1978); Tomaševski, *Razoružanje i razvoj* (1982); Deren-Antoljak, *Uloga armije u društveno-ekonomskom i političkom preobražaju Meksika* (1979); Nobilo, *Taktičko nuklearno oružje i problem proliferacije* (1978); Strpić u tekstu *Pregled strukture svjetskih vojnih troškova u razdoblju 1970-1976* (1978); te Vukadinović u tekstu *Proliferacija nuklearne tehnologije i zemlje u razvoju* (1981a).

stemska istraživanja cijelog područja, korištenja svjetske povijesti kao instrumenta razvoja sistemskih koncepata, te teorijske analize osnovnih problema svjetske politike, ističu se pokušaji definiranja međunarodne zajednice (Blagović, 1971b; Ibler, 1967). Naime kategorija međunarodne zajednice svakako je jedan od temeljnih pojmova za disciplinu međunarodnih odnosa i njoj srodne discipline. Međutim Ibleru je sporno postoji li uopće međunarodna zajednica i ako postoji, kako bi je trebalo definirati, te kojim nazivima opisati tu međunarodnu okolinu (društvo ili zajednica, sistem ili poredak). Postoje li uopće interesi jedinica koji bi zahtijevali postojanje međunarodne zajednice? Ima li ta zajednica svoje vlastite ciljeve? Postavljanjem niza temeljnih pitanja nastoji se definirati koncept međunarodne zajednice, koja se s obzirom na tadašnju organiziranost, prema autoru, ipak može smatrati zajednicom iako je bitno drukčija od one koju čini svaka država za sebe (Ibler, 1967). Dominantan diskurs hladnoratovskog perioda, kao i nastojanje da se prate svjetski teorijski fenomeni očituju se i u analizi realističke teorije međunarodnih odnosa te u njenu značenju za razvoj discipline, bez obzira na jednostranost, shematičnost i idealističku suštinu. Stojanović spremno uočava krajnost realizma manifestiranu u predimenzioniranju determinatne uloge sile i kritike racionalističkih liberalnih, utopijskih i idealističkih shvaćanja. Pri tome aktualizira dvojbe o mogućnostima međunarodnih odnosa kao uopćavajuće teorijske discipline ili zaustavljanja na razini deskriptivnosti i povijesnog proučavanja. Upravo realistička teorija "ukazuje na manjkavost deskriptivnog i povijesnog modela proučavanja međunarodnih odnosa, te na potrebu temeljitijeg pristupa kojeg nameću zahtjevi suvremenosti" (Stojanović, 1967). Isti autor pokreće širu teorijsku i metodološku raspravu postavljajući pitanje je li znanost o međunarodnim odnosima sintetička ili empirijska te posjeduje li svoju jedinstvenu praksu koju istražuje samo ona? Upravo tih nekoliko izdvojenih pitanja implicira kako je disciplina međunarodnih odnosa i sintetička i empirijska te se od ostalih disciplina razlikuje samo po stupnju razvijenosti metoda u istraživanju novog predmeta. U tekstu se nastoje diferencirati neka opća pravila u postupku znanstvenog proučavanja međunarodnih odnosa. Primjerice povijesnom analizom utvrđuju se zajednički elementi neke pojave, što posljedično vodi zakonitostima i mogućnostima generalizacije. Međutim, svako istraživanje mora posegnuti i za praksom suvremenih međunarodnih kretanja, bez kojih je teorijska obrada nezamisliva. Također, međunarodni odnosi ne mogu se razumjeti u cijelosti ako se ne dovedu u vezu s drugim društvenim odnosima (Stojanović, 1968). Vukadinović teorijski doprinos razvoju discipline temelji na istraživanju vanjske politike, prezentirajući varijacije vezane za njenu definiciju (Frankel, Dimitrijević i Stojanović, Seabury, Rossenau, Hermann). Pitanja koja pokreću debatu i ulaze u esenciju napora da se precizira pojam vanjske politike profilirala su se diferencijacijom vanjske i unutarnje politike, isticanjem aktera i sadržaja vanjskopolitičke akcije, osnovnih elemenata analize, kao i njenih ciljanih efekata. U širem smislu istraživanja vanjske

politike, s obzirom na polazišta i ciljeve, mogu se smjestiti u dihotomiji onih koji stavljaju akcent na povijest, tj. na zbivanja u određenom vremenu i prostoru, čime se manje teži analizama koje bi mogle voditi zakonitostima u ponašanju određenih država, te pokušaja istraživanja suvremene vanjske politike koji se bave tehničko-birokratskom mašinerijom (koja stvara vanjsku politiku, a manje ulazi u analizu sadržaja i pojavnosti same politike). Međutim, autor zaključuje kako je tek nakon razumijevanja glavnih obilježja međunarodnih odnosa shvaćenih u širokom povijesnom kontekstu moguće pristupiti traženju biti vanjske politike (Vukadinović, 1980b). Teorijsku i tradicionalno legalističku dimenziju discipline međunarodnih odnosa nalazimo u tekstovima Kodifikacija načela međunarodnog prava o aktivnoj koegzistenciji (Vukas, 1966) te Regionalizam i univerzalizam u svjetlu nekih opštih interesa (Dimitrijević, 1972).

Tematski u kategoriju svjetske politike plasiramo istraživanje strateških pitanja koja zauzimaju središnje mjesto u američko-sovjetskim vezama. Naime u tadašnjem nestabilnom svijetu antagonizama i neriješenih političkih, društvenih i ekonomskih problema posjedovanje balističkog nuklearnog oružja indiciralo je moć i utjecaj. U tom svjetlu gleda se na Pregovore o ograničavanju strateškog naoružanja (SALT) koji su se razvili u institucionalizirani medij između dviju sila i bili odličan indikator stanja njihovih odnosa, kao i važno sredstvo detanta na široj međunarodnoj razini (Vukadinović, 1977). Unatoč nekim novim elementima, tadašnja faza američko-sovjetskih odnosa u osnovi je bila prožeta elementima koji se ne mijenjaju i koji su sa svoje strane utjecali na uspone i padove u odnosima. Strateško nuklearno oružje kao središnji oblik ukupne vojne moći supersila na vrhu je piramide njihovih međusobnih odnosa, koji su nakon pregovora rezultirali potpisivanjem SALT-1 i sondiranjem terena za SALT-2 (Vukadinović, 1978b). Na spomenuta istraživanja nadograđuju se radovi o ideji osnovne miroljubive koegzistencije (Blagović, 1974), socijaldemokraciji i zemljama u razvoju (Staničić, 1981) te o SSSR-u kao bastionu socijalizma i zaštitniku prijateljstva naroda. Primjerice propagandistički tekst SSSR – zaštitnik prijateljstva naroda Leonida Sujarka govori o velikoj Oktobarskoj socijalističkoj revoluciji “koja je otkrila socijalizam kao novu eru u povijesti čovječanstva, tj. eru oslobođenja radničkih klasa i ugnjetavanih naroda od socijalnog i nacionalnog porobljavanja”. U istom tonu aludira se “kako su gradeći socijalizam radni ljudi narodno-demokratskih zemlja uvijek upirali pogled u Sovjetski Savez koristeći njegova bogata iskustva na polju socijalističkog preobražaja, izgradnje novog života uopće i rješavanja nacionalnog pitanja posebno”. U konačnici, u formi pamfleta poziva se na “bratstvo i jedinstvo”, ističući kako “bogatost iskustva suradnje socijalističkih zemalja služi kao primjer za uspostavljanje bratskog razumijevanja, uzajamne pomoći i suradnje između socijalističkih zemalja čitavog svijeta” (Sujarko, 1968).

Politika nesvrstanosti kao “vanjski omotač”⁶ jugoslavenske unutarnje politike

Drugi tematski blok određen je kontekstom hladnoratovskog sučeljavanja i traženja tzv. “trećeg puta” jugoslavenske vanjske politike. Konceptu nesvrstanosti prilazi se diferencijacijom u odnosu na druge koncepte vanjskopoličkog djelovanja (poput neutralnosti), ovisno o političkim sredinama i ideologijama, te nastojanjem za prezentacijom osnovnih izazova i fenomena hladnoratovske zajednice kroz leće nesvrstanosti. Pojava nesvrstanosti bila je povijesno uvjetovana podjelom svijeta na blokove, koja je koincidirala s raspadom velikih kolonijalnih sistema i pojavom niza novih nezavisnih država na međunarodnoj sceni. Te novostvorene države nisu željele jedan vid podčinjavanja – metropoli – zamijeniti novim vidom podčinjavanja – velikim silama u okviru njihovih blokovskih struktura. Petković, najplodniji autor fokusiran na fenomen nesvrstavanja, izdvaja dva pojma, dvije generalne vanjskopoličke ili međunarodne orijentacije u svim pojmovnim i terminološkim odrednicama nesvrstavanja: vojno-političke saveze velikih sila, odnosno blokove i zemlje koje se u njih ne žele svrstati. Unatoč uvriježenom mišljenju, prisutnom u svakoj analizi geneze politike nesvrstavanja, kako je ta politika predodređena za države koje su nekada imale status kolonija ili za države regija koje su ponešto udaljene od epicentra svjetske političke i ekonomske moći, autor ističe kako je ideja stvaranja tzv. trećeg bloka “u suštinskoj koliziji s metodama i ciljevima nesvrstavanja”. Stoga se nesvrstanost može označiti “univerzalnom političkom doktrinom” koja nije regionalno aplicirana ni usko ograničena na krug sudionika sa zajedničkim kvalifikacijama. Istovremeno, platforma nesvrstavanja ključna je za povijest discipline međunarodnih odnosa s obzirom da se radi o okupljanju najvećeg broja raznorodnih zemalja, koje se ni po jednom mjerilu ne mogu svesti pod zajednički nazivnik, u akciji “ostvarivanja kapitalnih političkih i ekonomskih načela i ciljeva” (Petković, 1973). Sama politika nesvrstanosti formirala se u razdoblju od nekoliko desetljeća, a njeno shvaćanje postupno se konstituiralo u političku doktrinu koja pledira za korjenitu transformaciju cjelokupnog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Time su se vodili i urednici *Političke misli* objavljujući tekstove i organizirajući međunarodni znanstveni skup 1983. godine, koji je nesvrstanost plasirao u fokus znanstvenog istraživanja, uvjetovan društvenim i političkim okruženjem. Kroz takve kontemplacije i znanstveni diskurs producirani su i diferentni koncepti nesvrstanosti u odnosu na predominantni jugoslavenski. Stoga su i u *Političkoj misli* predstavljena različita shvaćanja nesvrstanosti kao odraz objektivne situacije koja je vladala u tim zemljama partikularno te u međunarodnim odnosi-

⁶ Hidajet Bišćević na predstavljanju knjige Tvrta Jakovine “Treća strana Hladnog rata”, <http://www.novolist.hr/Kultura/Predstavljena-knjiga-Tvrta-Jakovine-Treca-strana-Hladnog-rata?articlesclink=related> (30. 12. 2013.).

ma općenito. Ona su izraz simultanog djelovanja niza faktora, poput geopolitičkog položaja, povijesne ostavštine, stupnja ekonomskog razvoja, klasnih odnosa te stupnja zrelosti političkih snaga (Petković, 1976). Caratan dalje razrađuje koncept analizirajući mogućnost razvoja socijalizma kao “svjetskog procesa u pokretu nesvrstanih”. Naime jačanje stvarne nezavisnosti i suvereniteta zemalja koje pripadaju pokretu nesvrstanih postaje pretpostavkom opcije vlastitog puta razvitka, opcije koja je u slučaju blokovske vezanosti unaprijed zadana. Unutar te mogućnosti izbora kao jedna od alternativa nameće se i put socijalističkog razvoja. Upravo stoga “politika koja tretira nesvrstanost kao rezervu socijalizma, ili koja govori o prirodnom savezništvu zemalja tzv. socijalističke zajednice i pokreta nesvrstanosti čini suštinske greške” (Caratan, 1983). Često upotrebljavane kao sinonime, Petković (1977) razgraničuje koncepte neutralnosti i nesvrstanosti, argumentirajući njihove poveznice i razlike. S jedne strane oni predstavljaju istovjetne vanjskopolitičke orijentacije prema kojima država neće podrediti svoje vojne sposobnosti, ponekad ni diplomatsku podršku, ciljevima druge države. Nespremnost vojnog angažiranja za druge oznaka je nesvrstanosti kao vanjskopolitičke strategije, međutim postoje varijacije u okolnostima u kojima država usvaja takvu politiku; u tom se kontekstu razlikuju neutralnost i neutralizam. Neke su političke jedinice usvojile orijentaciju nesvrstanosti kao sredstvo zadržavanja maksimalnih ekonomskih koncesija od obaju blokova, priznajući kako bi se stvaranjem stalnih vojnih angažmana s jednim blokom zatvorio pristup drugom kao potencijalnom izvoru tržišta i vanjske pomoći. Uspješna strategija nesvrstanosti ovisna je o prožimanju mnogih uvjeta, uključujući povoljnu strukturu moći i utjecaja u sistemu, nacionalnu sposobnost za obranu nezavisnosti i teritorijalnog integriteta, benevolentan stav ili indiferentnost velikih sila, razumnu udaljenost od glavnih centara međunarodnog konflikta te političku stabilnost (Holsti, 1974: 106-111). Međutim unatoč spomenutim određenjima, autori u *Političkoj misli* postavljaju pitanje razlikovanja koncepta neutralnosti i nesvrstanosti. Naime dok su teoretičari i političari iz neutralnih zemalja decidirano tvrdili da između neutralnosti i nesvrstanosti nema nikakvih dodirnih točaka, s obzirom na to da je neutralnost “povijesno verificirana pravna i politička institucija uklopljena u europsku civilizaciju”, a nesvrstanost “neobavezan politički stav zemalja tzv. Trećeg svijeta”, lideri nesvrstanih zemalja isticali su kako se nesvrstanost kao aktivna međunarodna politika bitno razlikuje od neutralnosti, koja je “sinonim za pasivnost u međunarodnim odnosima”. Neutralnost i nesvrstanost prvenstveno se razlikuju po epohi u kojoj su nastale i ulozi koju su imale u pojedinim povijesnim razdobljima. S pravnog stajališta može se povući jasna crta između neutralnosti, koja je pravna kategorija, i nesvrstanosti, koja je prije svega politički fenomen. Neutralnost je potekla na europskom tlu i u sistem međunarodnog prava ušla je kao europska pojava, a razlike su evidentne i u stupnju ekonomskog razvoja – sve europske neutralne zemlje pripadaju domeni visokorazvijenih industrijskih zemalja, dok

većinu nesvrstanih čine zemlje u razvoju. Neutralne zemlje Europe pripadaju redu zemalja s kapitalističkim društvenim sistemom kao homogena grupa, a nesvrstane zemlje pripadaju različitim društvenim sistemima. Postoji, također, bitna razlika u ciljevima neutralnosti i nesvrstanosti te u načinima njihove realizacije. Dok je neutralnost fokusirana na osiguravanje pojedine zemlje od uvlačenja u ratni sukob te nikada nije prerasla u širi međunarodni pokret, nesvrstanost se zalaže za korjenitu promjenu cjelokupnog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Stoga se između ograničenih, egoističnih interesa neutralnosti i dalekosežnih ciljeva nesvrstanosti ne može staviti znak jednakosti (Petković, 1977).

Unatoč dominantno realističkom diskursu Hladnog rata, koji je označio novo poglavlje u povijesti međunarodnih odnosa, u kojem su više nego ikada prije bili istaknuti interesi velikih sila, praćenjem politike nesvrstanosti u *Političkoj misli* značajan se prostor ostavlja malim državama, koje su u globalnim međunarodnim odnosima percipirane kao drugorazredne kategorije državnih subjekata. Naime upravo je proces stvaranja koncepcije nesvrstavanja omogućio malim državama da postanu "male sile", s obzirom na to da su se odbile priključiti blokovima te na taj način podrediti svoju vanjsku politiku blokovskim shemama. Naime upravo bi "veća koordinacija političke akcije, traženje mogućnosti za čvršće uzajamno političko djelovanje i aktiviranje svih snaga spomenutih država, kojima pripada i Jugoslavija, moglo rezultirati sprječavanjem realizacije blokovskih aranžmana i pronalaženjem novih sadržaja europskih veza, kao i intenzivnijim angažiranjem europskog javnog mnijenja, akcija i pokreta za emancipaciju europskih zemalja i Europe kao cjeline". Upravo spomenuto, prema Vukadinoviću, predstavlja nišu za nesvrstane zemlje koje su poprimile obilježja angažiranog i afirmiranog političkog pokreta, koji bi prema spomenutim projekcijama mogao postati još bogatiji po broju subjekata, ali i kvalitetniji u konkretnoj političkoj realizaciji postavljenih načela (Vukadinović, 1970). Daljnju elaboraciju europske dimenzije nesvrstanosti donosi Ranko Petković, referirajući na skupu u organizaciji Fakulteta političkih znanosti i Politiološkog društva Hrvatske 1983. godine o sponi neutralnosti i nesvrstanosti. Naime pod snažnim utjecajem politike nesvrstavanja, kao i aktivnošću pokreta, postupno se razvijala i ideja aktivne neutralnosti na europskom prostoru. Tek kada je na primjeru nesvrstanih zemalja postalo jasno da manje zemlje mogu ne samo realizirati svoje nacionalne interese nego i aktivno pridonositi mijenjanju međunarodnih odnosa, počinju u Europi snažniji pokušaji dinamičnijeg djelovanja nekih neutralnih zemalja, koje su svoju posebnu ulogu vidjele u prvim inicijativama oko sazivanja Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji. Suradnja europskih neutralnih i nesvrstanih zemalja najbolji je primjer funkcionalnog povezivanja različitih europskih država čiji su ciljevi sukladni i omogućuju profiliranje zajedničkih akcija (Vukadinović, 1983). Odmak od svojevrsnoga glorificiranja pokreta nesvrstanosti u hladnoratovskoj zbilji konfrontiranja i interesnih sfera velikih sila donosi članak

Ranka Petkovića o oružanim sukobima među nesvrstanim zemljama. Unatoč simplificiranju mogućnosti njihove suradnje i stvaranja produktivnijih i miroljubivijih međunarodnih odnosa u mnogim tekstovima objavljenima u *Političkoj misli*, autor demistificira njihovo potencijalno konfrontiranje osvjetljavajući raznorodnost interesa koji potječu iz povijesnog naslijeđa, geopolitičkog položaja te različitosti društveno-ekonomskih i političkih sistema, ideoloških orijentacija, kao i stava prema velikim silama (Petković, 1980). Nadalje, fenomenu nesvrstanosti pristupa se kroz prizmu američke (Petković, 1979), kineske (Petković, 1978) te dihotomiju američke i sovjetske perspektive (Trputec, 1974). U konačnici, eksplanacija nesvrstanosti često je vezana uz unutarnjopolitičke potrebe novih režima, posebno u državama s etničkim, religioznim i jezičnim podjelama ili s poviješću kolonijalne okupacije (Holsti, 1974: 355).

Inputi i outputi vanjske politike

Razvoj discipline međunarodnih odnosa kontekstualiziran je i determiniran ne samo vanjskim okruženjem pojedine države već i *inputima* i *outputima* njene vanjske politike. Često se isticalo kako geografska lokacija određuje vanjsku politiku pojedine nacije, međutim prilikom njene interpretacije u obzir se mora uzeti više nezavisnih varijabli. Naime s obzirom na broj država s različitim socioekonomskim obilježjima, geografskim lokacijama i tipovima vlasti, teško je generalizirati oko izvora vanjskopoličkog ponašanja. Ono se vezuje uz slike, vrijednosti, uvjerenja i osobnost te uz političke potrebe individua odgovornih za uspostavljanje ciljeva, prioriteta među njima, kao i akcija potrebnih za njihovo ostvarivanje; strukture i uvjete međunarodnog sistema; unutarnje potrebe; nacionalne atribute i ponašanje; sposobnosti; generalne društvene vrijednosti, javno mnijenje i specifične grupne interese, kao i uz organizacijske potrebe, vrijednosti i tradicije (Holsti, 1974: 359). Važnost spomenutih faktora ovisit će uvelike o stavovima, prosudbama i svrhama individualnih donositelja odluka koji djeluju u okviru organizacija koje kreiraju politiku i njeguju tradicionalne ciljeve, funkcije i pravila. Vanjska politika SFR Jugoslavije i njena realizacija (Petković, 1983) predstavljena je nacrtom tadašnjeg novog ustava u članku Božice Posavec Blagović (1973). Tekst nacрта situira Jugoslaviju u svjetskim relacijama kao socijalističku zemlju “čija je bit vanjskopoličkog programa sadržana u trajnom zalaganju za stvaranje demokratske svjetske zajednice slobodnog razvoja i pune koegzistencije među narodima”. Kao što su korijeni politike nesvrstavanja općenito sadržani u velikoj anticolonijalnoj revoluciji tijekom Drugog svjetskog rata, “korijeni ideje i pozicije nesvrstavanja socijalističke Jugoslavije sadržani su već u tokovima i ishodu bitke za stvaranje i nezavisnost nove države u nastajanju”. Nesvrstana vanjska politika države uvjetovana je prije svega “povijesnim težnjama i interesima njenih naroda i narodnosti da se u odnosima s drugim drža-

vama i narodima na principima ravnopravnosti, neovisnosti i poštivanja suvereniteta, nemiješanja u unutrašnje poslove kroz aktivnu miroljubivu suradnju – bore za mir te slobodni ekonomski i društveni razvoj” (Stojanović, 1980). Na skupu “Neutralnost – nesvrstanost: austrijsko-jugoslavenski odnosi” prezentirane su odrednice vanjske politike Jugoslavije i njeno mjesto u pokretu nesvrstanosti.

Nepristupanje blokovskim vojno-političkim savezima i ekonomskim organizacijama izraz je “eklatantno europske opcije Jugoslavije na temeljima načela nesvrstanosti”. Bez opredjeljenja za politiku nesvrstanosti, koja ujedno implicira i široku suradnju sa stotinjak drugih zemalja, Jugoslavija bi “objektivno zauzimala skromnu političku poziciju na europskoj periferiji” (Petković, 1983). Ujedno je figurirala kao preteča, začetnik i jedan od najaktivnijih sudionika inicijativa i akcija koje su dovele do Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji. O tome detaljnije piše Vukadinović, ističući kako se “jugoslavenska vanjska politika godinama zalagala za takav model europskih odnosa u kojem će biti striktno poštivana prava svih europskih država, te na toj osnovi omogućena široka međunarodna suradnja” (Vukadinović, 1973b). Jugoslavija je dala i izvanredan doprinos nastanku, razvoju i cjelokupnim aktivnostima politike i pokreta nesvrstanosti, kao i formiranju teorijske misli o nesvrstanosti kao doktrini o korjenitoj transformaciji cjelokupnog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa na demokratskim osnovama (Petković, 1983). O korijenima i smislu jugoslavenske nesvrstanosti pisao je i Stanislav Stojanović (1980). Na istom skupu Vlatko Mileta ocrtava odnose Sjevera i Juga, odnosno razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, kao ishodište većine problema u međunarodnim ekonomskim odnosima, u kontekstu kojih plasira mogućnosti ekonomske suradnje i prirodnog savezništva Jugoslavije kao male zemlje u razvoju i Austrije kao male razvijene zemlje (Mileta, 1983). Vukas (1983) istovremeno potencira položaj nacionalnih manjina, zaštitu prirodnog okoliša te korištenje i zaštitu mora kao tri tada aktualna područja međunarodnopravnog uređenja jugoslavensko-austrijskih odnosa, dok Mira Csarman spomenuta područja promatra s obzirom na dvije posebne dimenzije: privrednu i političku, koje podliježu utjecaju određenih činitelja stabiliziranja i destabiliziranja (Csarman, 1983). Bilateralni odnosi u *Političkoj misli* analizirani su dalje na temelju primjene načela “etničke ravnoteže” u jugoslavensko-talijanskom razgraničenju nakon svjetskog rata (Sokolić-Jaman, 1969).

Partikularno u analiziranim tekstovima je osim jugoslavenske vanjske politike najdominantnija ona američka. Naime nijedna vlada na svijetu nema takvu hitnu potrebu preispitivanja svojih principa i političkih ideja kao vlada SAD-a, s obzirom na to da su njeni izvori ponašanja u međunarodnim odnosima temeljno različiti od vanjskih politika drugih nacija. Dug put od izolacionizma preko regionalne ekspanzije pa sve do hladnoratovske pozicije supersile zasnivao se na procesu stvaranja brojnih vanjskopolitičkih odluka u različitim situacijama i pod utjecajem različitih

kreatora, koji su davali vlastiti ton važnijim vanjskopolitičkim potezima. Dok su njihova unutarnjopolitička rješenja uglavnom postavljena posve diferentno, Vukadinović u tekstu *Mehanizam donošenja vanjskopolitičkih odluka u SAD* ističe kako nema temeljnih razlika između Demokratske i Republikanske stranke u bitnim vanjskopolitičkim pitanjima, što u konačnici onemogućuje stvaranje nove političke alternative koja bi utjecala na kreatore vanjske politike i dovela do novih, drukčijih rješenja (Vukadinović, 1971a). Nadalje, prezentirane su vanjskopolitičke dileme SAD-a u sedamdesetim godinama, koje se bitno razlikuju od bilo kojeg dotadašnjeg razdoblja međunarodnih odnosa, zbog čega je gotovo nemoguće posegnuti za bilo kakvim komparacijama u pogledu postavljenih ciljeva američke politike i snaga koje stoje na raspolaganju za njihovo ostvarivanje. Naime u tom kontekstu bilo je nesuvislo govoriti o mogućem izolacionizmu i povlačenju SAD-a u rješavanje unutrašnjih problema, s obzirom na to da su se “unutrašnja i vanjska politika spojile u jedinstveni konglomerat odnosa”. Stoga su sedamdesete bile prijelomno razdoblje u kojem je trebalo izvršiti i odlučnu revalorizaciju politike te se suočiti s mnogim neugodnim realnostima tadašnjeg svijeta (Vukadinović, 1971b). U odnosu prema Europi američka je politika ulagala evidentne napore prilagođavanja novim uvjetima, o čemu svjedoči i evolucija stavova o sazivu konferencije o problemima europske sigurnosti i suradnje, koja je na kraju ipak prihvaćena kao realnost političkog trenutka. U konačnici autor mogućnost američke akcije stavlja u odnos prema nizu faktora poput međudjelovanja supersila, jedinstvenosti atlantskog bloka, opće atmosfere pripremnih dogovora i razvoja situacije u Jugoistočnoj Aziji i na Bliskom istoku. Usuglašena sa spomenutim faktorima, profilirala se i mogućnost američke akcije koja nije smjerala odlučnom zagovaranju ili iniciranju radikalno novih europskih rješenja (Vukadinović, 1972). U analizi aktivnosti Carterove administracije ističu se razrađeni strateški ciljevi akcije, poput nastojanja da se američka politika ispuni određenim moralnim vrijednostima i sadržajima (posebno se ističe pitanje ljudskih prava), proširenja suradnje s novim međunarodno snažnim zemljama, suzbijanja sovjetsko-američkog natjecanja, osobito preko SALT-a, fokusiranja na krize na Bliskom istoku i u Južnoj Africi te pokretanja javnog mnijenja i vlada brojnih zemalja da iniciraju rješavanje pitanja koja imaju globalno značenje (Vukadinović, 1978a).

Regionalne politike

Tekstovi u *Političkoj misli* razvili su posebnu dimenziju regionalne angažiranosti i analitičnosti. Primjerice Đerđa piše o glavnim elementima krizne situacije koja je početkom 1967. godine zahvatila Mediteran, posebno njegov istočni dio, poput nagomilavanja nuklearnog naoružanja, antikomunističkog vojnog puča u Grčkoj, makinacija oko Cipra i trzavica između Grčke i Turske. Posljedično, uslijedile su

akcije spašavanja mediteranskih pozicija NATO-a i konsolidiranja njegova južnog krila. Po svojoj općoj orijentaciji i položaju, uloga i značenje Izraela dobili su nove vrijednosti u sklopu takvog plana akcije. Iako je arapsko-izraelski spor starijeg datuma nego što su to bili planovi tadašnje američke politike na Mediteranu i Bliskom istoku, na inicijativu Izraela i antiarapskih snaga na Zapadu 1956. godine prerastao je u agresiju i doveo do vrlo akutne krize. U srpnju 1967. godine situacija se u najvećoj mjeri ponovila, s jedinom razlikom što je ulogu kolonijalnih sila na sebe preuzeo SAD. To je rješenje trebalo dovesti do “učvršćivanja Izraela kao baze u vojnopoličkom sistemu koji bi omogućio nastupanje prema balkanskim i europskim prostorima, te koji bi svojom kontrolom nad arapskim istokom otvorio putove ka Africi, Aziji i prema SSSR-u” (Đerđa, 1968). Vukadinović se u tekstu iz 1986. godine referirao na strategije sigurnosti mediteranskih zemlja, 1981. godine pisao je o Organizaciji afričkog jedinstva kao odrazu napora za ujedinjenjem afričkog kontinenta te o kineskim ciljevima i interesima u Africi, dok je Prga (1984) istraživala društveno-povijesne pretpostavke nastanka ideje afričkog jedinstva.

U nizu tekstova o skandinavsko-nordijskoj regiji ističe se analiza specifičnih aktivnosti Nordijskog savjeta – najprominentnijeg organa skandinavskog regionalizma. Profilirajući njegova glavna obilježja, Vučićević ističe slabu institucionalizaciju koja je u praksi dala više rezultata nego mnoge međunarodne organizacije, nepostojanje supranacionalnosti i stvaranje konsenzusa personalnim kontaktima između naroda, grupa i pojedinaca koji se okupljaju u namjeri da kultiviraju zajedničke interese i provode ih u život (Vučićević, 1977). Nordijskim savjetom bavi se i Vukadinović (1966), nastojeći pokazati sličnosti u povijesti, kulturi, ekonomiji i političkom razvoju nordijskih država te istražujući tradicionalne koncesije koje su pridonijele isticanju cijele regije. U tom kontekstu predstavlja planove za formiranje nordijske bezatomske zone (1977) koji “igraju veliku ulogu u naporima da se europski odnosi postave na nove temelje”. Počevši od prvih prijedloga da se Baltik pretvori u more mira, autor analizira razne ideje, naglašavajući važnost bezatomske zone u nordijskoj regiji. Zatim ukazuje na oživljavanje spomenutog koncepta na helsinškoj Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji, kao i na nove finske napore za stvaranje bezatomske zone u tom dijelu Europe. Američka politika prema Latinskoj Americi analizirana je na temelju razvoja odnosa od Drugog svjetskog rata i Rooseveltova pokušaja realizacije politike dobrosusjedstva i sistema kolektivne sigurnosti, zatim Trumanova nastojanja da se kombiniraju dolarske injekcije s vojnim intervencijama, preko velikog Kennedyjeva programa mijenjanja odnosa, sve do Nixona koji, zaokupljen vizijom velikih globalnih odnosa, a posebno razvijanja detanta i uspostavljanja dijaloga s NR Kinom, gotovo sasvim ispušta iz vida Latinsku Ameriku. U konačnici, Carterova se administracija, iako nije stavljala poseban naglasak na potrebu razvijanja veza sa zemljama Latinske Amerike, sa svojom glo-

balno proklamiranom politikom ljudskih prava našla direktno uključena u razmatranje odnosa u tom dijelu svijeta (Vukadinović, 1982).

Europske studije

Analizirajući tada sve prisutnije koncepcije hladnoratovskog stvaranja “europskije Europe”, u *Političkoj misli* izlistavaju se različite varijante europske ideje. Zajednička linija svih tekstova spomenute tematike realnost je male mogućnosti realizacije federalističke Europe. S druge pak strane suradnja na pozicijama i principima miroljubive aktivne koegzistencije europskih kapitalističkih i socijalističkih zemalja činila se mogućom i realnom. Tome pridonosi razvoj svih vrsta ekonomskih, političkih i kulturnih veza između europskih zemalja, čime se otvara put za šire međunarodno razumijevanje (Vukadinović, 1967a; 1967b). Iako se profilira kao poseban, problem europske sigurnosti integralni je dio šireg spektra objektivnih pretpostavki i realnih mogućnosti europskog jedinstva u cjelini. Naime “dosegnuti stupanj kulturne, ekonomske i političke kohezije europskih država neminovna je polazna osnova za dogovor o europskoj sigurnosti, posljedično i sve snažnijoj integraciji”. U Europi su principi politike nesvrstavanja bili osnova vanjskopoličkog djelovanja i onih zemalja koje se za nju nisu posebno izjasnile, što je vidljivo na primjeru neutralnih zemalja. Za Jugoslaviju, koja je u to vrijeme uz Cipar bila jedina europska nesvrstana zemlja i jedna od utemeljiteljica spomenute politike, ona je “manifestacija unutarnjeg i vanjskog političkog i društvenog razvoja i djelovanja” (Blagović, 1971a). Pitanje europske sigurnosti mora uzeti u obzir cijeli niz znatno širih realnosti vezanih uz dinamiku međunarodnih odnosa i “jedino usporedno s naporima da se polagano mijenja cjelokupni međunarodni politički sistem odnosa moguće je potražiti specifična europska rješenja”. Za razliku od tadašnje parcijalne sigurnosti, koja je članicama tih sistema jamčila sigurnost od napada izvana, od europske kolektivne sigurnosti, kao cjelovite kategorije, očekivalo se da osigura nepovredivost europskog prostora i političku nezavisnost iznutra (Vukadinović, 1970). U tom smjeru organizirana je pripremna konferencija o europskoj sigurnosti u Helsinkiju koja je dala vrlo značajne rezultate, prije svega u smislu shvaćanja da se nakon niza godina neprijateljstva i izolacije među europskim državama, bez obzira na njihova različita politička, ekonomska i društvena uređenja mogu naći zajedničke mogućnosti komuniciranja te inicirati nova pozitivna rješenja (Vukadinović, 1973). Dogovorima u Helsinkiju, a još više drugom fazom pregovora u komisijama u Ženevi, indicirano je kako proces uspostavljanja drugačijih odnosa neće biti ni lagan ni brz, no ostala je činjenica težnje za pregovorima i mijenjanjem postojećih odnosa (Vukadinović, 1974). O interesima i dilemama Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji pisala je i Blagović (1972), plasirajući je u povoljnu atmosferu u širim međunarodnim okvirima i dobrim odnosima među velikim silama, uz priznavanje znatnih razlika

u mišljenjima, željama, ideologijama, sistemima, tradicijama i stupnjevima kulturnog, ekonomskog i vojnog napretka.⁷

U časopisu su predstavljene i ocjene sovjetologa o razvoju Istočne Europe sa simpozija "Narodne demokracije nakon Praga" održanog u Brugesu u ožujku 1969. godine. Institucionalizirane forme suradnje istočnoeuropskih država promatrane su prvenstveno u kontekstu razvoja situacije nakon intervencije u Čehoslovačkoj i najavljenih izmjena. Posebnu važnost dobio je mehanizam Varšavskog ugovora koji je postao "neobično važan za sovjetsko rukovodstvo u političkom i vojnom smislu". Druga značajna organizacija, SEV, promatrala se u svjetlu najavljenih promjena koje su u velikoj mjeri trebale izmijeniti dotadašnji tempo povezivanja na ekonomskom polju i sve ga više usmjeriti u pravcu ekonomskog integriranja. Predominantna pozicija SSSR-a u organizaciji, asimetrična suradnja i sve veći jaz između SSSR-a i istočnoeuropskih zemalja "otvarala je putove za stvaranje različitih nacionalnih koncepcija, koje počinju sve više uzimati u obzir vlastite nacionalne interese, što sa svoje strane nužno usporava pokušaje integracije" (Vukadinović, 1969).

U bloku tekstova koji se bave europskim pitanjima izdvaja se pregled nastanka europskih socijalističkih država sa svojim specifičnim crtama izgradnje i jačanja novog sistema, čime su se "realizirala Lenjinova predviđanja o pretvaranju diktature proletarijata iz nacionalne u internacionalnu" (Vukadinović, 1968). Iveković se bavi društvenim, političkim i ekonomskim kretanjima u mediteranskim zemljama Zapadne Europe, ističući velike studentske nemire 1968. godine kao povod da "velike radničke partije zapadnoga dijela Mediterana počnu preispitivati svoju strategiju i taktiku u borbi za vlast". Dolazi do konvergencije evolucije socijalističkih i komunističkih partija te posljedično do velikih promjena na političkoj sceni zapadnoeuropskih mediteranskih zemalja (Iveković, 1977). U okviru konferencije "Neutralnost – nesvrstanost: austrijsko-jugoslavenski odnosi" definiraju se privredni i politički odnosi Austrije sa zemljama u razvoju (Kramer, 1983), dok Neuhold prezentira dimenzije austrijske vanjske politike koja je određena četirima osnovama – državnim ugovorom iz 1955., prihvaćenjem statusa trajne neutralnosti po uzoru na Švicarsku, pripadnošću taboru zapadnih pluralističkih demokracija koja unatoč neutralnosti ne znači i ideološku apstinenciju te globalnom solidarnošću u svjetskim odnosima (Neuhold, 1983).

⁷ Pitanja europske sigurnosti i suradnje dalje se elaboriraju u sljedećim tekstovima: Razvoj evropske sigurnosti (Vukadinović, 1973a), Evropska sigurnost: utopija ili realna perspektiva (Vukadinović, 1970), Beogradski sastanak Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji (Vukadinović, 1979), Realizacija zaključnog dokumenta beogradskog sastanka KESS-a (Vukadinović, 1980b), Evropska bezbednost i ideološka borba (Živanov, 1975), Evropa između opće i regionalne sigurnosti (Degan, 1975).

Zaključak

Analizirani članci objavljeni u *Političkoj misli* u periodu od 1964. do 1987. godine temelji su oblikovanja discipline međunarodnih odnosa u bivšoj državi. Naime povijest je oduvijek bila *conditio sine qua non* međunarodne teorije, optimum onoga što se može deskribirati u disciplini koja, prema Wightu (1966: 17-34), nije imala samostalni predmet istraživanja. Vodeći se činjenicom da su druge discipline proučavale različite dimenzije onoga što se smatralo njenim fokusom, mnogi autori postavljaju pitanje postoji li uopće disciplina međunarodnih odnosa (Kaplan, 1961; Olson, 1972; Palmer, 1980). Stoga njena povijest nudi uvid u način na koji je disciplina međunarodnih odnosa, u ovom slučaju u bivšoj Jugoslaviji općenito, a partikularno u Hrvatskoj, pokušala stvoriti svoj identitet (Thompson, 1952: 433). Pri analiziranju povijesti discipline od iznimne je važnosti pitanje njena institucionalnog konteksta, koje je usko vezano uz nacionalno okruženje. U tom smislu poistovjećuju se kontekstualne zapreke disciplina komparativne politike i međunarodnih odnosa u Hrvatskoj koje “proizlaze iz posebne prirode jugoslavenskog političkog i društvenog poretka od 1945. do 1990. godine”. Naime budući da je “ideološki cilj jugoslavenske političke vlasti bio ‘odumiranje’ građanskih političkih institucija” (više o razvoju komparativne politike u: Kasapović, 2005: 12), istraživački pravac međunarodnih odnosa bio je ideološki vrlo pristran, što se manifestiralo kroz isticanje nadmoćnosti jugoslavenskog modela samoupravljanja te vanjskopoličke opcije nesvrstanosti kao jedinog puta za ostvarivanje mira i koegzistencije u međunarodnim odnosima.

U konačnici, analiza članaka rezultirala je ključnim spoznajama vezanim uz kontekst, teorijske okvire, diskurs i koncept razvoja međunarodnih odnosa u Hrvatskoj. (1) Povijest discipline može se objasniti referencama na kontinuiranu tradiciju, generalno ovisno o egzogenim zbivanjima u međunarodnim odnosima te partikularno o nacionalnim odgovorima na ta zbivanja, akademsko okruženje i percepciju pojedinca. (2) Ako analizirane članke pozicioniramo u okviru prve velike teorijske debate, koju je Kahler (1993) nazvao “temeljnim mitom discipline” između idealista (kao alkemičara koji su se bavili nečim što bi tek trebalo biti) i realista (kao znanstvenika koji se fokusiraju na ono što je bilo uvjet za stvaranje discipline međunarodnih odnosa) (Carr, 1964), primjećujemo obje tendencije u deskribiranju međunarodne zajednice Hladnog rata i položaja Jugoslavije kao nesvrstane države koja pokušava ostvariti veći utjecaj od onoga koji joj njena obilježja male države imputiraju. Druga velika debata, između biheviorista i tradicionalista, odnosno onih koji su vjerovali da se metode prirodnih znanosti mogu usvojiti i prilikom proučavanja međunarodnih odnosa, nasuprot onima koji su smatrali da se studija društvenog svijeta ne može podvrgnuti empirijskim metodama prirodnih znanosti (Schmidt, 2002: 14), pozicionira analizirane tekstove na stranu posljednje skupine s obzirom

na njihov deskriptivni karakter i nedostatak empirijskih istraživanja. Naime međunarodni odnosi kao disciplina akademskog istraživanja i praktične aktivnosti sadrže neizmjerne mogućnosti, ali i teškoće, koje se očituju u konstantnoj ekspanziji i diversifikaciji predmeta. (3) Analizirani članci ukazuju na izazove organizacije i poretka, tj. uklapanja kompleksnih fenomena u jedinstvenu i koherentnu cjelinu, zatim na mogućnosti formulacije testirajuće teorije oko područja takve kompleksnosti te promoviranja razumijevanja svjetske politike. Istovremeno, prisutan je fokus na kvazianarhičnu strukturu svjetskog političkog sistema i konzekventnu zabrinutost država za svoju nacionalnu sigurnost (realizam i neorealizam), na teme kao što su međuzavisnost i globalizacija (neoliberalizam), kao i na politiku dominacije i otpora povezanu s ekonomskim i socijalnim razvojem u novim državama.

LITERATURA

- Adamović, Ljubiša. 1981. Ekonomski aspekti trgovine između SAD i SSSR-a. *Politička misao*, 18, (4): 426-437.
- Avram, Jon. 1975. Rumunija i evropska bezbednost. *Politička misao*, 12, (1-2): 151-157.
- Babić, Ivan. 1972. Organizacija Ujedinjenih naroda – pravna norma i politička zbilja. *Politička misao*, 9, (2-3): 144-146.
- Bakić, Darko. 1979. Nove akcije Trilateralne komisije na izgradnji alternativnog modela NMEP-a. Kritički osvrt. *Politička misao*, 16, (4): 591-606.
- Bebler, Anton. 1980. Klasici marksizma i suvremeni marksisti o razoružanju. *Politička misao*, 17, (1-2): 146-158.
- Bebler, Anton. 1982. Drugo specijalno zasjedanje Generalne skupštine OUN o razoružanju. *Politička misao*, 19, (3): 241-256.
- Belaj, Željko. 1981. Novi međunarodni ekonomski poredak: pretpostavke i mogućnosti. *Politička misao*, 18, (4): 411-426.
- Blagović, Božica. 1971a. Problem evropske suradnje, evropske sigurnosti i Jugoslavije. *Politička misao*, 8, (1): 113-123.
- Blagović, Božica. 1971b. Međunarodna zajednica. *Politička misao*, 8, (4): 499-506.
- Blagović, Božica. 1972. Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji – interesi i dileme. *Politička misao*, 9, (4): 390-402.
- Blagović – Posavec, Božica. 1973. Vanjska politika u nacrtu novog Ustava SFRJ. *Politička misao*, 10, (3): 211-216.
- Blagović, Božica. 1974. Idejne osnove miroljubive aktivne koegzistencije. *Politička misao*, 11, (4): 34-42.

- Božović, Aleksandar. 1968. Sadašnje mogućnosti delovanja UN na rešavanje krize na Bliskom istoku. *Politička misao*, 5, (2): 222-225.
- Bull, Hedley. 1972. The theory of international politics 1919-1969, u: Porter, B. (ur.): *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919-1969*. New York. Oxford University Press: 30-55.
- Caratan, Branko. 1983. Politika nesvrstavanja i socijalizam. *Politička misao*, 20, (4): 38-45.
- Carr, Edward Hallet. 1964. *The Twenty Years Crisis, 1919-1939. An Introduction to Study of International Relations*. New York. Harper&Row.
- Csarmann, Mira. 1983. Austrijsko-jugoslavenski odnosi s austrijskog gledišta. *Politička misao*, 20, (4): 85-91.
- Čalić, Dušan. 1967. Ekonomska suradnja u SEV-u. *Politička misao*, 4, (3): 451-467.
- Čehulić, Lidija. 2000. Razvoj međunarodnih studija u Hrvatskoj. *Politička misao*, 37, (1): 173-187.
- Čok, Vida. 1972. Savremeni problemi omladine u radu Ujedinjenih nacija. *Politička misao*, 9, (2-3): 165-175.
- Ćosić, Bogdan. 1967. Neka shvaćanja procesa ekonomske integracije u Zapadnoj Evropi. *Politička misao*, 4, (2): 280-295.
- Degan, Vladimir. 1975. Evropa između opće i regionalne sigurnosti. *Politička misao*, 12, (1-2): 24-45.
- Deren-Antoljak, Štefica. 1979. Uloga armije u društveno-ekonomskom i političkom preobražaju Meksika. *Politička misao*, 16, (3): 479-495.
- Deren-Antoljak, Štefica. 1984. Ekonomsko-socijalne promjene u suvremenom finskom društvu. *Politička misao*, 11, (1-2): 115-130.
- Dimitrijević, Vojin. 1972. Regionalizam i univerzalizam u svjetlu nekih opštih interesa. *Politička misao*, 9, (2-3): 147-152.
- Dimitrijević, Vojin. 1976. Pretnja kao sredstvo u međunarodnim odnosima. *Politička misao*, 13, (4): 333-345.
- Dobroczyński, Michal. 1978. Konceptije politike privrednih odnosa Istok-Zapad. *Politička misao*, 15, (1): 55-66.
- Doyle, Michael W. 1983. Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, 12, (3): 205-235.
- Đerđa, Josip. 1968. Mediteran i kriza na Bliskom istoku. *Politička misao*, 5, (2): 196-200.
- Ghali, Boutros Boutros. 1974. Arapska liga i Organizacija afričkog jedinstva. Komparativna studija. *Politička misao*, 11, (3): 141-153.
- Gunnell, John G. 2002. Handbooks and History. *International Political Science Review*, 23, (4): 339-354.

- Holsti, Kalevi J. 1974. *International Politics: A Framework for Analysis*. London. Prentice/Hall International.
- Holsti, Kalevi J. 1985. *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*. London. Allen & Unwin.
- Hubeny, Marijan. 1964. Nova rešenja u svetskoj trgovini. *Politička misao*, 1, (1): 99-104.
- Ibler, Vladimir. 1967. Međunarodna zajednica. *Politička misao*, 4, (4): 671-677.
- Ilić, Marina. 2013. Preoblikovanje discipline međunarodnih odnosa. *Politička misao*, 50, (1): 15-37.
- Indjić, Trivo. 1977. Španija – druga godina postfrankizma. *Politička misao*, 14, (3): 373-384.
- Iveković, Ivan. 1977. Napomene uz evropske teme – Društvena i politička kretanja u mediteranskim zemljama Zapadne Evrope. *Politička misao*, 14, (3): 385-391.
- Iveković, Mladen. 1968. Organizacija UN i kriza na Srednjem Istoku i Jugozapadnoj Aziji. *Politička misao*, 5, (2): 191-195.
- Jackson, R. i Sørensen, G. 2007. *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Kahler, Miles. 1993. International Relations: Still an American Social Science?, u: Miller, Linda B. i Smith, Michael, J. (ur.): *Ideas and Ideals: Essays on Politics in Honor of Stanley Hoffmann*. Westview. Boulder: 395-414.
- Kaplan, Morton. 1961. Is International Relations a Discipline? *Journal of Politics*, 23: 462-476.
- Kasapović, Mirjana. 2005. Suvremena komparativna politika: kako strukturirati znanje? *Analiza hrvatskog politološkog društva 2004*. Zagreb. Fakultet političkih znanosti: 9-29.
- Keohane, Robert i Nye, Joseph. 1975. International Interdependence and Integration, u: Greenstein, F. i Polsby, N. (ur.): *Handbook of Political Science VIII: International Politics*. Reading. Addison-Wesley: 363-414.
- Kramer, Helmut. 1983. Privredni i politički odnosi Austrije sa zemljama u razvoju. *Politička misao*, 20, (4): 61-74.
- Kulišić, Josip. 1967. SFR Jugoslavija i savremeni procesi regionalnih ekonomskih integracija u Zapadnoj Evropi. *Politička misao*, 4, (1): 96-105.
- Matijašević, Savo. 1977. Neka obeležja vojne situacije u Evropi i njihov uticaj na bezbednost evropskih zemalja. *Politička misao*, 14, (3): 327-334.
- Mileta, Vlatko. 1974a. Ekonomski odnosi između država članica Evropske ekonomske zajednice od osnivanja do danas. *Politička misao*, 11, (1-2): 142-160.
- Mileta, Vlatko. 1974b. Evropsko udruženje slobodne trgovine. *Politička misao*, 11, (4): 78-88.

- Mileta, Vlatko. 1983. Odnosi Sjevera i Juga i položaj Jugoslavije. *Politička misao*, 20, (4): 75-84.
- Morgenthau, Hans J. 1965. Supplement: International Relations 1960-1964. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 360: 163-171.
- Neuhold, Hanspeter. 1983. Osnove i prostorne dimenzije austrijske vanjske politike. *Politička misao*, 20, (4): 13-28.
- Nobilo, Mario. 1978. Taktičko nuklearno oružje i problem proliferacije. *Politička misao*, 15, (2): 231-236.
- Olson, William. 1972. The Growth of a Discipline, u: Porter, B. (ur.): *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919-1969*. London. Oxford University Press: 3-29.
- Palmer, Norman D. 1980. The Study of International Relations in the United States. *International Studies Quarterly*, 24, (3): 343-364.
- Pavlič, Stane. 1977. Razoružanje – osmo specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN i ostvarenje novog međunarodnog ekonomskog poretka. *Politička misao*, 14, (4): 650-667.
- Petković, Ranko. 1973. Prilog proučavanju nekih teorija pitanja nesvrstavanja. *Politička misao*, 10, (1-2): 102-112.
- Petković, Ranko. 1976. Shvatanja nesvrstanosti u različitim političkim sredinama. *Politička misao*, 13, (4): 348-362.
- Petković, Ranko. 1977. Neutralnost i nesvrstanost – varijacije o sličnostima i razlikama. *Politička misao*, 14, (3): 335-351.
- Petković, Ranko. 1978. Kina i nesvrstanost. *Politička misao*, 15, (4): 563-586.
- Petković, Ranko. 1979. SAD i nesvrstanost. *Politička misao*, 16, (2): 318-344.
- Petković, Ranko. 1980. Oružani sukobi među nesvrstanim zemljama. *Politička misao*, 17, (4): 389-410.
- Petković, Ranko. 1983. Spoljna politika Jugoslavije i njeno mesto u pokretu nesvrstanosti. *Politička misao*, 20, (4): 29-37.
- Prga, Vesna. 1984. Društveno-historijske pretpostavke nastanka ideje afričkog jedinstva. *Politička misao*, 21, (1-2): 93-101.
- Rudolf, Davorin. 1968. Izraelsko-arapski sukobi pred Generalnom skupštinom i Vijećem sigurnosti Ujedinjenih nacija. *Politička misao*, 5, (2): 226-250.
- Schmidt, Brian C. 1998. *The Political Discourse of Anarchy. A Disciplinary History of International Relations*. New York: State University of New York Press.
- Schmidt, Brian C. 2002. On the History and Historiography of International Relations, u: Carlsnaes, W., Risse, T. i Simmons, Beth A. (ur.): *Handbook of International Relations*. London. Sage: 3-28.
- Smith, S. 2000. The Discipline of International Relations: Still an American Social Science? *British Journal of Politics and International Relations*, 2, (3): 374-402.

- Sokolić-Jaman, Neda. 1969. Primjena načela "etičke ravnoteže" u jugoslavensko-talijanskom razgraničenju nakon Drugog svjetskog rata. *Politička misao*, 6, (1): 123-135.
- Staničić, Mladen. 1981. Socijaldemokracija i zemlje u razvoju. *Politička misao*, 18, (1-2): 141-168.
- Stojanović, Radoslav. 1967. "Realistička" teorija u nauci međunarodnih odnosa. *Politička misao*, 4, (3): 395-408.
- Stojanović, Radoslav. 1968. Rasprava o predmetu, prirodi i metodi nauke o međunarodnim odnosima. *Politička misao*, 5, (3): 381-402.
- Stojanović, Stanislav. 1980. Koreni i smisao jugoslavenske politike nesvrstanosti. *Politička misao*, 17, (1-2): 131-145.
- Strpić, Petar. 1978. Pregled strukture svjetskih vojnih troškova u razdoblju 1970-1976. *Politička misao*, 15, (2): 219-230.
- Strpić, Petar. 1983. Izvanblokofske koncepcije obrane i kriza evropskog sistema sigurnosti. *Politička misao*, 20, (4): 46-54.
- Sujarko, Leonid A. 1968. SSSR – zaštitnik prijateljstva naroda. *Politička misao*, 5, (1): 136-145.
- Šepić, Dragovan. 1972. Uvodna riječ. *Politička misao*, 9, (2-3): 129-131.
- Šuković, Olga. 1978. Zabrana ili ograničenje upotrebe određenih konvencionalnih oružja. *Politička misao*, 15, (2): 203-218.
- Thompson, Kenneth. 1952. The Study of International Politics: A Survey of Trends and Developments. *Review of Politics*, 14, (4): 433-467.
- Tomaševski, Katarina. 1982. Razoružanje i razvoj. *Politička misao*, 19, (3): 256-275.
- Trpulec, Zoran. 1974. Ekonomska osnova i ciljevi nesvrstavanja. *Politička misao*, 11, (4): 43-52.
- Vasquez, John. 1983. *The Power of Power Politics: A Critique*. London. Frances Pinter.
- Viotti, Paul R. i Kauppi, Mark V. 2012. *International Relations Theory*. New York. Longman.
- Vučičević, Vojislav. 1977. Skandinavski regionalizam – 25 godina Nordijskog savjeta. *Politička misao*, 14, (3): 352-360.
- Vukadinović, Radovan. 1964. Petnaest godina SEV-a. *Politička misao*, 1, (2): 158-197.
- Vukadinović, Radovan. 1965. Mehanizam djelovanja GATT-a i međunarodna ekonomska suradnja. *Politička misao*, 2, (3): 132-145.
- Vukadinović, Radovan. 1966. Internordijski odnosi i djelovanje Nordijskog savjeta. *Politička misao*, 3, (3): 121-138.
- Vukadinović, Radovan. 1967a. Procesi i koncepcije evropskog ujedinjavanja. *Politička misao*, 4, (2): 330-353.
- Vukadinović, Radovan. 1967b. Različite varijante pokušaja stvaranja jedinstvene Evrope. *Politička misao*, 4, (3): 481-482.

- Vukadinović, Radovan. 1968. Pregled nastanka evropskih socijalističkih država. *Politička misao*, 5, (1): 122-135.
- Vukadinović, Radovan. 1969. Varšavski ugovor u sistemu istočno-evropske vojnopolitičke integracije. *Politička misao*, 6, (2): 157-198.
- Vukadinović, Radovan. 1970. Male države i politika nesvrstavanja. *Politička misao*, 7, (3-4): 407-422.
- Vukadinović, Radovan. 1971a. Mehanizam donošenja vanjskopolitičkih odluka u SAD. *Politička misao*, 8, (3): 345-365.
- Vukadinović, Radovan. 1971b. Vanjskopolitičke dileme suvremene Amerike. *Politička misao*, 8, (4): 421-429.
- Vukadinović, Radovan. 1972. Američka vanjska politika i evropska sigurnost. *Politička misao*, 9, (4): 366-389.
- Vukadinović, Radovan. 1973a. Razvoj evropske sigurnosti. *Politička misao*, 10, (3): 318-340.
- Vukadinović, Radovan. 1973b. Uspjesi i dileme – “Predkonferencija” u Helsinkiju i njeni rezultati. *Politička misao*, 10, (4): 413-425.
- Vukadinović, Radovan. 1974. Prva faza dogovora o evropskoj sigurnosti i suradnji. *Politička misao*, 11, (1-2): 129-141.
- Vukadinović, Radovan. 1977. Planovi za formiranje nordijske bezatomske zone. *Politička misao*, 14, (2): 280-296.
- Vukadinović, Radovan. 1978a. Koncepcijski okviri nove američke vojno-političke strategije. *Politička misao*, 15, (1): 77-99.
- Vukadinović, Radovan. 1978b. Razoružanje, pretpostavke i mogućnosti. *Politička misao*, 15, (2): 161-178.
- Vukadinović, Radovan. 1979. Beogradski sastanak Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji. *Politička misao*, 16, (2): 345-362.
- Vukadinović, Radovan. 1980a. Osnovni okviri istraživanja vanjske politike. *Politička misao*, 17, (1-2): 159-174.
- Vukadinović, Radovan. 1980b. Realizacija zaključnog dokumenta beogradskog sastanka KESS-a. *Politička misao*, 17, (4): 412-431.
- Vukadinović, Radovan. 1981a. Proliferacija nuklearne tehnologije i zemlje u razvoju. *Politička misao*, 18, (1-2): 130-140.
- Vukadinović, Radovan. 1981b. Kineski ciljevi i interesi u Africi. *Politička misao*, 18, (3): 299-309.
- Vukadinović, Radovan. 1982. Reaganova politika u Centralnoj Americi. *Politička misao*, 19, (1-2): 95-114.
- Vukadinović, Radovan. 1983. Neutralnost i nesvrstanost u Evropi. *Politička misao*, 20, (4): 3-12.

- Vukadinović, Radovan. 1985. Reaganov "Rat zvijezda". *Politička misao*, 22, (3): 143-153.
- Vukadinović, Radovan. 1986a. Strategije sigurnosti mediteranskih zemalja. *Politička misao*, 23, (1): 121-130.
- Vukadinović, Radovan. 1986b. Različitost koncepcije evropske neutralnosti. *Politička misao*, 23, (4): 99-113.
- Vukas, Budislav. 1966. Kodifikacija načela međunarodnog prava o aktivnoj koezistenciji. *Politička misao*, 3, (4): 124-139.
- Vukas, Budislav. 1975. Međunarodna zaštita manjina. *Politička misao*, 12, (1-2): 95-112.
- Vukas, Budislav. 1983. Tri aktualna međunarodnopravna pitanja jugoslavensko-austrijskih odnosa. *Politička misao*, 20, (4): 92-95.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. New York. McGraw-Hill.
- Weaver, O. 1996. The Rise and fall of the inter-paradigm debate, u: Smith, S., Booth, K. i Zalewski, M. (ur.): *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge. Cambridge University Press: 11-44.
- Wight, Martin. 1966. Why is there no international theory?, u: Butterfield, H. i Wight, M. (ur.): *Diplomatic Investigation: Essays in the Theory of International Politics*. London. Allen&Unwin: 17-34.
- Živanov, Sava. 1975. Evropska bezbednost i ideološka borba. *Politička misao*, 12, (1-2): 85-94.

Đana Luša

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS AS DISCIPLINE
IN THE JOURNAL *POLITIČKA MISAO* (1964-1987)

Summary

This paper, based on the analysis of articles published in the scientific journal *Politička misao* between 1964 and 1987, aims to offer a detailed understanding of the history of IR discipline by combining the conceptual and contextual approach, positioning articles within three major theoretical debates, categorizing them thematically and then placing them within an academic environment. Analyzed articles represent the foundation of the IR discipline, hence its history portrays the way in which, in SFRY in general, and in Croatia in particular, it attempted to create its own identity. Finally, this analysis provides key insights related to the context, theoretical framework, discourse and concept development of IR in Croatia.

Keywords: International Relations, History, Discursive Identity, Cold War, Non-alignment, SFRY

Kontakt: **Đana Luša**, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb. E-mail: dlusa@fpzg.hr